

**УКРАЇНА В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ
(1945 – ПОЧАТОК 50-Х РР.)**

Адміністративно-територіальні зміни УРСР

<i>Договори з Польщею</i>	
Люблінська угода (1944)	<ul style="list-style-type: none"> • Польща визнає територіальні зміни на користь СРСР за пактом Ріббентропа-Молотова (1939). • Частину українських земель (Холмщина, Лемківщина, Надсяння, частина Підляшшя) з населенням майже 800 тис. українців передано Польщі. • На добровільній основі (згодом примусово) організовано обмін населенням між Польщею та Україною: поляки могли виїхати з УРСР до Польщі, а українці «Закерзоння» — до УРСР
Договір про радянсько-польський державний кордон (1945)	Відповідно до рішень Кримської конференції (1945) кордон встановлено по лінії Керзона з відхиленням на схід (на користь Польщі) на 5–8 км, а в окремих районах — на 17–30 км
Угода між СРСР та ПНР про обмін ділянками державних територій (1951)	До Львівської області відійшли землі в районі м. Кристинополя (зараз Червоноград), до Польщі — Устрицький район Дрогобицького району
<i>Договір з Румунією</i>	
Мирний договір з Румунією (1947)	Закріплено кордони, встановлені в 1940 р.: до УРСР відійшли Північна Буковина, Хотинщина, Ізмаїльщина, острів Зміїний
<i>Передача Закарпаття до УРСР</i>	
Договір між ЧСР і СРСР про Закарпатську Україну (1945)	<ul style="list-style-type: none"> • З'їзд Народних комітетів Закарпаття в м. Мукачево (1944) прийняв Маніфест про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. • Радянсько-чехословацький договір юридично закріпив рішення з'їзду в Мукачево. • Указом Президії Верховної ради СРСР у складі УРСР створено Закарпатську область (1946)
<i>Результати адміністративно-територіальних змін</i>	
Остаточні встановлені та юридично закріплені кордони республіки	Основна частина українських земель об'єдналася в кордонах однієї держави

Вихід УРСР на міжнародну арену

<i>1944 р. відновлено Народний комісаріат закордонних справ УРСР на чолі з Д. Мануїльським</i>	
Мета СРСР	<ul style="list-style-type: none"> • Представити приєднання західних областей України і Білорусі як возз'єднання етнічних територій. • Нейтралізувати українські національно-визвольні сили, розколоти українську діаспору в західних державах. • Збільшити кількість своїх голосів у майбутній ООН. • Активізувати пропаганду на міжнародній арені
Участь УРСР у роботі ООН	<ul style="list-style-type: none"> • 1945 р. УРСР включено до 47 засновників ООН разом з Білоруссю та СРСР. • У 1948–1949 рр. УРСР — непостійний член Ради Безпеки ООН. • Від 1953 р. Україна щороку вносила понад 500 тис. дол. у фонд ООН для країн, які розвиваються. • 1954 р. УРСР стала членом ЮНЕСКО — постійної комісії ООН з питань освіти, науки і культури
Участь у Раді економічної взаємодопомоги (РЕВ)	<ul style="list-style-type: none"> • 1949 р. УРСР вступила до РЕВ, створеної з ініціативи Сталіна для посилення впливу у країнах Центральної Європи. • УРСР постачала країнам-членам РЕВ вугілля, чавун, продукцію машинобудування, цінну сировину та інші товари, надавала технічну допомогу в будівництві промислових і народногосподарських об'єктів. • УРСР отримувала промислове обладнання, предмети широкого вжитку
Участь УРСР у міжнародних конференціях	<ul style="list-style-type: none"> • 1946 р. — Паризька мирна конференція. • 1948 р. — Дунайська конференція з питань режиму торгового судноплавства на Дунаї
Результати міжнародної діяльності УРСР	<ul style="list-style-type: none"> • Україна вийшла на міжнародну арену, чим підвищила свій авторитет. • УРСР не проводила самостійну зовнішню політику, не мала права на самостійне укладення міжнародних договорів, обмін посольствами тощо. • Договори про врегулювання територіальних проблем і кордонів України з Польщею, Чехословаччиною і Румунією підписував СРСР

Керівництво УРСР у повоєнні роки

Перші секретарі ЦК КП(б)У	Голови Раднаркомів (Ради міністрів) УРСР
М. Хрущов (1943–1946, 1948–1949)	М. Хрущов (1939–1947)
Л. Каганович (1947)	Д. Коротченко (1947–1954)
А. Мельников (1950–1953)	

Суспільно-політичне життя УРСР повоєнних років

Державні символи УРСР	<ul style="list-style-type: none"> • 1949 р. затверджено Державний герб та Державний прапор (верхні 2/3 полотна — червоні, нижня смуга лазурного кольору; у верхньому лівому куті — зірка, під нею — серп і молот). • 1950 р. ухвалено Державний гімн (слова П. Тичини, М. Бажана й О. Новицького, музика харківського композитора Д. Клебанова)
Формування владних органів	<ul style="list-style-type: none"> • 1946 р. Раду Народних Комісарів перейменовано на Раду Міністрів УРСР. • 1947 р. відбулися перші повоєнні вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих рад. • Вище керівництво майже незмінне
Зростання компартії	1949 р. відбувся масовий прийом у партію, тому кількість комуністів в Україні повернулася на довоєнний рівень — 680 тис. осіб; більшість з них були українцями
Репресивна політика	<ul style="list-style-type: none"> • Арешти і страти колаборантів (близько 93 тис. осіб). • Репресії проти <i>репатріантів</i> — військовополонених та цивільних осіб, які опинилися за межами своєї країни внаслідок війни і повернулись на батьківщину: за роки війни у Німеччину було вивезено на примусові роботи 2,8 млн осіб, потрапило в полон 4 млн українців; з них понад 300 тис. осіб були вислані до Сибіру нібито за державну зраду. • Ще 1944 р. Пленум ЦК КП(б)У прийняв постанову про боротьбу з українським буржуазним націоналізмом. • Виселення з України поляків, румунів, угорців, словаків

Особливості відбудови народного господарства України

СРСР не отримав допомоги США за планом Маршалла, тому відбудова фінансувалася за рахунок внутрішніх джерел та німецьких репарацій

УРСР отримала близько 20 % загальносоюзних капіталовкладень

Збереглися адміністративно-командні методи управління й економічні пріоритети часів модернізації

Економіка УРСР розглядалася як частина загальносоюзної економічної системи

Основні заходи і проблеми відбудови

Проходила за планами IV п'ятирічки (1946–1950 рр.)	
Промисловість	<ul style="list-style-type: none"> • Важка промисловість та енергетика отримали до 85 % капіталовкладень, що призвело до посилення диспропорцій розвитку на користь військово-промислового комплексу. • Підприємства України відбудовували за допомогою шефів — заводів і фабрик, розташованих на неокупованих територіях СРСР. • Створено 17 нових господарських галузей, зокрема газову галузь паливної промисловості: 1948 р. почав працювати газопровід Дашава-Київ. • Досягнення науково-технічного прогресу впроваджувалися дуже повільно, переважали старі технології, ручна праця, висока енерго- та матеріаломісткість виробництва тощо. • Брак робочої сили — 60 % від довоєнного рівня, особливо кваліфікованої робочої сили — 17 % від довоєнного рівня. • Використання примусової праці як радянських в'язнів, так і німецьких військовополонених
Сільське господарство	<ul style="list-style-type: none"> • За роки війни скоротилися посівні площі, поголів'я худоби; майже повністю відсутня техніка. • Катастрофічно низькі капіталовкладення в галузь — 7 % від загальних капіталовкладень, зарібок колгоспника за трудоднями в чотири рази менший за зарплату робітника або службовця. • У 1948 р. чисельність працездатного населення села не перевищувала 5,6 млн осіб проти 7,2 млн перед війною; 80 % колгоспників — жінки. • Голод 1946–1947 рр. охопив передусім Лівобережну і Південну Україну. • Укрупнення колгоспів з метою розширення використання техніки МТС. • Збільшено податки на присадибні ділянки, плодові дерева, городи колгоспників
Грошова реформа (1947)	<ul style="list-style-type: none"> • Заощадження до 3 тис. крб., що перебували в ошадкасах, обмінювали 1:1. • Вклади від 3 до 10 тис. крб. обмінювали 1:3. • Заощадження, які зберігалися вдома, обмінювали 1:10, що вдарило передусім по селянству
Етносоціальна сфера	<ul style="list-style-type: none"> • Значні міграції населення: повернення демобілізованих червоноармійців, оstarбайтерів, евакуйованих; депортації. • Скоротилася чисельність представників національних меншин (євреїв, поляків, німців), збільшилася чисельність росіян. • Проблема дитячої безпритульності та злочинності. • Нестача житла (знищено 50 % довоєнного житлового фонду) та товарів повсякденного вжитку, важкі побутові умови. • Колгоспники залишилися неповноправними громадянами: мізерна оплата праці, відсутні паспорти та пенсійне забезпечення. • Відновлено 8-годинний робочий день та оплачувані відпустки на промислових підприємствах. • Скасовано обов'язкові надурочні роботи

Результати відбудови	<ul style="list-style-type: none"> • 1950 р. УРСР вийшла на рівень промислового виробництва 1940 р. • Валовий збір зерна в 1950 р. становив 85 % урожаю 1940 р. • Закладено відставання від Заходу та Японії, де провідними галузями ставали хімічна промисловість та електроенергетика, а не важка промисловість
----------------------	--

Голод 1946–1947 рр.

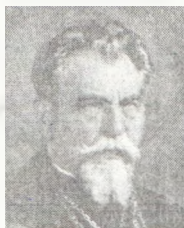
Причини голоду	<ul style="list-style-type: none"> • Руйнівні наслідки війни. • Форсовано збільшення хлібозаготівель. • Посуха 1946 р., урожайність зернових — 2–3 ц/га. • Відбудова промисловості за рахунок сільського господарства. • Експорт зерна, надання «братньої допомоги» країнам Центральної та Східної Європи (Польщі, Болгарії, Угорщині тощо)
Заходи влади	<ul style="list-style-type: none"> • У колгоспів вилучено навіть насіннєвий фонд. • Організовано репресії щодо керівництва колгоспів. • Відновлено дію «Закону про п'ять колосків»
Результати голоду	<ul style="list-style-type: none"> • Голодом охоплено східні й південні області України. • Людські втрати оцінюють у 100 тис. — 1 млн осіб, понад 1 млн хворих на дистрофію; чисельність жертв могла бути більшою, якби не напівтаємна продовольча допомога Західної України. • Падіння морального духу населення

Повоєнна радянська західних областей України

Соціально-економічна політика	<ul style="list-style-type: none"> • Радянська відбувалася за тими самими напрямками, що й у довоєнний період: індустріалізація, суцільна колективізація, «культурна революція». • Розвиток Західної України визнано пріоритетним в УРСР. • Поруч із традиційними нафтогазовою та лісозаготівельною промисловістю закладено машинобудівельні, металообробні, приладобудівельні підприємства. • У Прикарпатті відкрито газові родовища загальносоюзного значення. • До колгоспів увійшли 93 % селянських господарств. • Почалася активна русифікація краю — передусім через вищі навчальні заклади. • На роботу до Західної України направлено понад 100 тис. спеціалістів зі Східної України та Росії, що спричинило часткову русифікацію міст. • Західноукраїнські землі включено в єдиний загальносоюзний господарський комплекс
Церковна політика	<ul style="list-style-type: none"> • 1945 р. заарештовано керівництво УГКЦ на чолі з митрополитом <i>Й. Сліпим</i>. • 1946 р. Львівський неканонічний собор скасував Берестейську церковну унію 1596 р., оголосив про возз'єднання УГКЦ з російською православною церквою.

Церковна політика	<ul style="list-style-type: none"> • 1947 р. закрито храми Мукачівської єпархії УГКЦ на Закарпатті, єпископа Г. Ромжу отруєно, а 1949 р. заявлено про «добровільне возз'єднання» Мукачівської єпархії з Російською православною церквою. • УГКЦ пішла в підпілля («церква в катакомбах»). • Розгорнулися репресії священників, які не приєдналися до нової церкви
Репресивна політика	<ul style="list-style-type: none"> • Велася боротьба з'єднань НКВС (пізніше МВС) з УПА та оунівським підпіллям: у середньому за перші 20 місяців радянської влади щодня відбувалося 500 сутичок між військами НКВС та УПА. • Організовано обмін населенням прикордоння з Польщею, якому намагалася перешкодити УПА (у 1944 р. — добровільний, з весни 1945 р. — примусовий): <ul style="list-style-type: none"> ○ з СРСР до Польщі виселено 810,5 тис. осіб; ○ з Польщі до СРСР — 483 тис. осіб; ○ для неохочих переселятися в Польщі створено концтабір на базі нацистського Освенциму. • Масові депортації українців: лише в 1944–1945 рр. у східні райони СРСР відправлено 200 тис. членів сімей оунівців. Усього від репресій постраждало не менше півмільйона осіб. • Лише з початку 1950-х років радянське керівництво, зокрема міністр внутрішніх справ Л. Берія, намагається повернути на свій бік інтелігенцію, збільшує представництво західних українців у владних органах, призупиняє смертні вироки щодо членів ОУН та бійців УПА

Діяльність Йосифа Сліпого

Сліпий Йосиф (1892–1984) — патріарх Української греко-католицької церкви

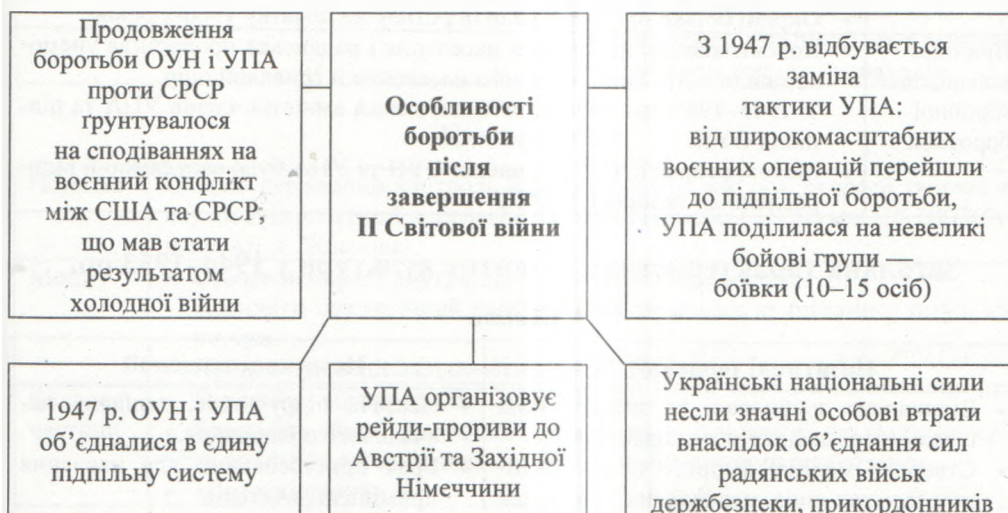
Народився в с. Заздрість на Тернопільщині. Отримав освіту в духовних та світських навчальних закладах Європи. Перетворив Львівську семінарію на Греко-католицьку богословську академію. Був дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка, членом-куратором Українського національного музею у Львові, заступником голови Українського католицького союзу.

- Призначений митрополитом А. Шептицьким його помічником з правом наступництва.
- У листопаді 1944 р. став митрополитом УГКЦ.
- 1945 р. заарештований і невдовзі засуджений до восьми років в'язниці за «ворожу діяльність проти УРСР, співпрацю з німецько-фашистськими окупантами».
- У 1953, 1957, 1962 рр. відбулись нові судові процеси над митрополитом. Усього Й. Сліпий провів у таборах СРСР 18 років.
- 1963 р. висланий за межі СРСР завдяки захисту з боку Папи Римського Іоанна ХХІІІ, Президента США Дж. Кеннеді та інших відомих політичних і громадських діячів країн світу.
- У Римі Сліпий отримав статус архієпископа та — першим з українців — кардинала католицької церкви.
- Заснував Український католицький університет (нині працює у Львові), відновив діяльність Українського богословського наукового товариства, звів у Римі собор св. Софії, підтримував діяльність Українського Вільного Університету у Мюнхені (Німеччина).
- 1975 р. офіційно прийняв титул патріарха помісної Української Греко-Католицької Церкви.
- Помер у Римі, перепохований у соборі св. Юра у Львові

Операція «Вісла» (квітень — серпень 1947)

Поняття	Насильницька депортація українського населення Закерзоння на захід і північ Польщі, на території, що нещодавно належали Німеччині
Мета	<ul style="list-style-type: none"> • Полонізувати українців, які не побажали виїхати до УРСР, перетворити Польщу на однонаціональну державу. • Заселити західні та північні території, передані Німеччиною Польщі за рішенням Потсдамської конференції (1945). • Позбавити УПА підтримки українського населення
Привід	У березні 1947 р. у бою з УПА загинув заступник міністра національної оборони Польщі К. Сверчевський
Результат	<ul style="list-style-type: none"> • Із Закерзоння виселено, за різними оцінками, 140–150 тис. українців. На нових землях вони не отримали достатньої фінансової урядової допомоги. • Переселення стало особистою трагедією для родин багатьох українців. • Бойові дії УПА на Закерзонні припинилися. • До сьогодні землі Закерзоння є найменш заселеними територіям Польщі. • 1990 р. сенат Польщі засудив операцію «Вісла» як злочинну

Боротьба ОУН, УПА з радянською владою в повоєнні роки

Методи боротьби

ОУН, УПА	Радянська влада
<ul style="list-style-type: none"> • Напади на частини НКВС і військові підрозділи, терористичні акти проти радянських і партійних діячів. • Убивства місцевих активістів, які перейшли на бік радянської влади. • Масовий терор проти вчителів, лікарів, інженерів, працівників культури, направлених на роботу зі сходу. • Активна антирадянська пропаганда, організація осередків ОУН на Східній і Південній Україні 	<ul style="list-style-type: none"> • Воєнні дії проти формувань ОУН, УПА регулярних частин армії та НКВС. • Велика блокада (1946), вбивства командирів УПА через агентурну мережу. • Використання бактеріологічної зброї, випалювання лісів. • Масові депортації населення з районів розташування баз УПА. • Провокації спецгруп НКВС з переодяганням у форму УПА (пограбування місцевого населення, знущання з місцевого населення, вбивства). • Постійне розквартирування військових гарнізонів у селах. • Впровадження агентури в середовище повстанців та села Західної України

Завершення збройного опору

Згорання бойових дій	<ul style="list-style-type: none"> • 1950 р. загинув командуючий УПА Р. Шухевич. • 1950–1951 рр. — черговий наступ на УПА, знищення керівництва повстанського руху. • 1954 р. — арешт В. Кука, командира УПА після смерті Р. Шухевича. • Окремі боївки продовжували боротьбу до початку 1960-х років
Причини завершення збройної боротьби	<ul style="list-style-type: none"> • Колективізація, депортація населення і радянська пропаганда унеможливили підтримку місцевого населення й тривалий опір. • У 1945–1949 рр., 1956 р. оголошувалася амністія членів УПА та підпілля ОУН. • Масові репресії: 170 тис. членів ОУН та УПА було засуджено й відправлено до таборів ГУЛАГу

Загальна характеристика розвитку культури у 1944–1953 рр.

Освіта

Позитивні тенденції	Негативні тенденції
<ul style="list-style-type: none"> • Відновлено зруйновані та зведено нові школи, переважно силами населення. • Створено мережу вечірніх та професійних заочних шкіл, навчальних курсів для дорослих. • 1953 р. введено обов'язкову семирічну освіту. • Створено фонд всеобучу для матеріальної підтримки найбідніших учнів. • Відновлено систему вищої освіти 	<ul style="list-style-type: none"> • Нестача підручників, зошитів, навчального обладнання. • Брак пристосованих для навчання приміщень, вчителів. • Заідеологізованість освіти. • Скоротилася кількість українських та національних (польських, угорських, румунських тощо) шкіл. • Русифікація освіти, особливо вищої

Наука

Позитивні тенденції	Негативні тенденції
<ul style="list-style-type: none"> • Відновлено роботу науково-дослідних установ. • Провідна наукова установа — Академія Наук УРСР на чолі з О. Палладіним. • 1946 р. запущено перший у республіці атомний реактор. • 1948–1951 рр. під керівництвом <i>С. Лебедева</i> створено першу в Європі малу електронно-обчислювальну машину. • Під керівництвом <i>Є. Патона</i> впроваджено нову автоматичну технологію зварювання під флюсом, яку використали під час будівництва газопроводу Дашава–Київ (1949) та мосту Патона через Дніпро (1953) 	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадження досягнень науки і техніки відбувалося переважно в галузях воєнного виробництва. • Тотальний ідеологічний контроль над суспільними науками. • У рамках боротьби з космополітизмом закрито Кабінет єврейської історії АН УРСР, його співробітників заарештовано. • «Лисенківщина»: президент Всесоюзної академії сільськогосподарських наук Т. Лисенко свої теорії аргументував не науковими доказами, а вірністю марксизму-ленінізму; стверджував, що біологічні види під впливом зміни умов зовнішнього середовища здатні безпосередньо породжувати інші види. Автор пов'язав свою теорію з класовою боротьбою, яка начебто розгортається в науці. • Заперечення генетики та кібернетики, переслідування вчених відповідних напрямків. • Російських учених проголошували першовідкривачами більшості фундаментальних фізичних законів і винаходів

Ждановщина

Поняття	Повний державний контроль над мистецьким життям, репресії творчої та наукової інтелігенції в післявоєнні роки (за іменем секретаря ЦК ВКП(б) з ідеології А. Жданова)
Мета	<ul style="list-style-type: none"> • Створити образи внутрішнього і зовнішнього ворогів. • Посилити ідеологічний контроль над творчими процесами в галузі культури. • Придушити національно-визвольний рух
Складові частини	<ul style="list-style-type: none"> • Боротьба з «буржуазним націоналізмом». • Боротьба з «безрідним космополітизмом» — ідеологією, що віддає перевагу загальнолюдським цінностям перед національними проблемами. • «Лисенківщина»
Події	<ul style="list-style-type: none"> • У серпні 1946 р. вийшла постанова ЦК ВКП(б) «Про журнали «Зірка» і «Ленінград», яка звинувачувала російських письменників А. Ахматову та М. Зощенка в безідейності та шкідництві. Вона дала початок широкій кампанії переслідувань інтелігенції в СРСР. • 1946 р. ЦК КП(б)У ухвалив постанови: <ul style="list-style-type: none"> ○ «Про перекручення і помилки у висвітленні української літератури в «Нарисі історії української літератури»;

Події	<ul style="list-style-type: none"> ○ «Про журнал сатири і гумору «Перець»»; ○ «Про журнал «Вітчизна»» тощо. • Розкритиковано наукову роботу професорів Львівського університету істориків І. Крип'якевича та М. Кордуби за прагнення правдиво відобразити історію України. • У Львові ліквідовано відділи інститутів української літератури, історії України та економіки АН УРСР. • 1947 р. в українському націоналізмі та антирадянських висловлюваннях звинувачені А. Малишко, М. Стельмах, М. Рильський, Ю. Яновський. Водночас О. Гончар здобув Сталінську премію (1948) за роман «Прапорносці», присвячений Великій Вітчизняній війні. • 1950 р. у рамках боротьби з космополітизмом ліквідовано Кабінет єврейської історії АН УРСР, а його співробітників заарештовано. • 1951 р. в націоналізмі звинувачено композитора К. Данькевича за оперу «Богдан Хмельницький», В. Сосюру — за вірш «Любіть Україну»
Наслідки	<ul style="list-style-type: none"> • Загальмувався розвиток науки, літератури і мистецтва в країні. • Придушено патріотичне піднесення та паростки відродження української культури після війни. • Максимально обмежено свободу творчості. • Зникло поняття мистецької школи. • Літературна критика стала засобом знищення та утримання митців у рамках офіційної ідеології. • Поглибилася ізоляція від надбань західної культури. • Фізично знищено частину інтелігенції. • Відновлено образ «внутрішнього ворога»